

USKONNOLLISET EMOOTIOT

– keskustelu Petri Järveläisen kanssa

Petri Järveläinen väitteli teologian tohtoriksi Helsingin yliopistossa viime lokakuussa tutkimuksella

A Study on Religious Emotions, joka ilmestyi

Luther-Agricola seuran julkaisusarjan niteenä 47.

Marko Salmela (MS): Mistä olet lähtöisin, mitä olet opiskellut, ja missä toimit tällä hetkellä?

Petri Järveläinen (PJ): Olen syntynyt 1965 Helsingissä, käynyt kouluni Tampereella, ja toimin Portaanpään kristillisen kansanopiston rehtorina Lapinlahdella. Aloitin teologian opinnot 1985, ja kiinnostuin pian filosofiasta, johon tutustuin teologian historian yhteydessä. Siitä lähtien olen myös ollut Simo Knuuttilan oppilas. Graduni tein Wittgensteinin emootiohuomautuksista. Myöhemmät työni ovat liittyneet 1980- ja 90-luvun emootiotutkimukseen. Läheisimmiksi itselleni tunnen Martha Nussbaumin ja Richard Sorabjin työt, joissa lähestytään antiikin filosofiaa hieman modernien kysymysten näkökulmasta ja vapaammalla tyyllillä kuin perinteisessä analyttisessä filosofiassa.

MS: Mikä sai sinut kiinnostumaan emootioista?

PJ: Se oli aika lailla sattumaa. Uskonfilosofian laudaturseminaarin teemana oli vuonna 1990 moderni emootio keskustelu. Se oli aika hämää, mikä teki siitä kiinnostavaa. Ei minulla ollut sellaista passiota, että haluan puolustaa emootioita tai että emootiot ovat minulle tärkeä asia.

MS: Missä vaiheessa kiinnostuit nimenomaan uskonnollisista emootioista?

PJ: Huomasin, ettei uskonnollisia emootioita ollut tutkittu sitten William Jamesin ja Rudolf Oton 1900-luvun alun töiden. Tunteiden sijasta oli puhuttu uskonnollisista kokemuksista, koska tunteita ei nähty kognitiivisina. A. J. Ayerhan piti uskonnollista kieltä mielettöminä tuntemuslauseina. Tämä oli outo näkemys, koska kaikki nykyteoreetikot

pitävät tunteita kognitiivisina ja rationaalilaisina. Toisaalta keskustelu tunteiden kognitiivisuudesta ja rationaalisuudesta on hieman hämää. On innostavaa sanoa, että emootioissa on järkeä ja että meidän pitäisi ottaa ne enemmän huomioon. Mutta jos emootioiden kognitiivisuus tarkoittaa varmuudella vain niiden intentionaalisuutta, niin siitä ei vielä seuraa, että ne ovat rationaalisia.

MS: Mutta jos emootioihin sisältyy uskomuksia ja arviointeja, niin eikö niiden rationaalisuus ole episteemistä?

PJ: Monet ovat ajatelleet, että koska rationaalisuuden määritelmästä ei ole yksimielisyyttä, niin miksei valita ja puolusteta sellaista kantaa, että on emotionaalista rationaalisuutta, jonka ohittaminen köyhdyttää suhdettamme todellisuuteen. Tämä on likimain Ronald de Souses ja Robert Solomonin kanta. Minusta emootiot vaikuttavat toimintaamme niin paljon, että niiden ohittaminen tekee meille tepposet. Näin on käynyt esimerkiksi sellaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa, jossa on vaadittu, että ”argumenttien täytyy perustua järkeen eikä tunteeseen”. Tämä on outo ajatus, koska myös ne, jotka uskovat argumenttoivansa rationaalisesti, tunnistavat arvonsa tunteidensa avulla.

MS: Missä mielessä uskonnollinen usko on järjen ja tunteen asia? Herätykset ja kääntymykset ovat tunnepitoisia ilmiöitä, mutta teologia on rationaalista tiedettä.

PJ: Uskonnollinen usko vaikuttaa olevan tunne, joka on lähellä varmuuden tunnetta ja joka suuntautuu luonnollisen maailman ulkopuolelle. Mutta koska tuo tunne ei fysiologisena ilmiönä eroa muista kokemuksista, niin sen aiheuttajasta ei ole ehdotonta varmuutta. Seurakunta, uskovien yhteisö, liittyy niinikään tun-

teitten oikeuttamiseen. Tunteen jakaminen vahvistaa kaikkien kokemusta siitä, että yhteinen tunne on perusteltu. Myös teologian historia osoittaa, että tunteilla on suuri ollut merkitys uskonnossa.

MS: Toteat, ettei kysymystä uskonnollisten tunteiden alkuperästä ole onnistuttu ratkaisemaan tyydyttävästi. Pidätkö tätä vakavana ongelmana uskonnollisten tunteiden rationaalisuuden kannalta?

PJ: Se on ongelma teorioille, jotka haluavat puolustaa uskonnollisen uskon rationaalisuutta vetoamalla sen yleispätevyyteen. Itse olen tästä pikemminkin tyytyväinen, koska käsitykseni uskonnosta on erilainen kuin nykykeskustelua hallitsevassa kalvinistisessa uskonfilosofiassa, jossa uskonnollinen kieli nähdään muiden rationaalisten lauseiden vaihtoehtona. Minusta uskonnollinen usko on aidosti omalakinen ilmiö, eikä ole kiinnostavaa spekuloida, onko se rationaalista vai ei. Intoon osoittaa uskonto eräänlaiseksi tieteelliseksi totuudeksi liittyvä ehkä myös meille vieraita amerikkalaisen yhteiskunnan akateemisia ja poliittisia kysymyksiä.

MS: Eino Kaila määritteli syvähenkisen elämän käsitteensä dogmeista riisutuksi uskonnollisuudeksi, johon kuuluvat hartauden ja pyhyiden tunteet. Voiko siis ateisti kokea uskonnollisia tai uskonnollisen kaltaisia emootioita?

PJ: Kailan kuvaus, jossa hän soutelee järvellä ja tajuaa olevansa jonkin suuruuden osa, muistuttaa standardia uskonnollisen tunteen kuvausta, erityisesti pantheismia sekä Scheleiermacherin vastaavaa kokemusta. Se on uskonnollisen ja ei-uskonnollisen rajalla, koska siitä puuttuu uskonnollinen termistö. Toisaalta voi korostaa wittgensteinilaisesti, että kokemuksen nimittäminen uskonnolliseksi on jo intersubjektivistista. Kailan kokemusta voisi silti parhaiten luonnehtia syvälliseksi maailmassa olemisen kokemukseksi. Se muistuttaa uskonnollista kokemusta, mutta uskomukset erottavat ne toisistaan. Ihmisessä on varmaan uskonnolliselle kokemiselle avoimia piirteitä, mutta meidän ei tarvitse ajatella, että kaikilla ihmisillä on uskonnollisia kokemuksia.

MS: Voiko ajankäyttönsä tehokkaasti suunnitteleva viihteellistyneen postmodernin yhteiskunnan ihminen kokea uskonnollisia emootioita, eli missä määrin uskonnolliset emootiot edellyttävät kulttuuria, jossa uskonnollisia uskomuksia pidetään pätevinä, uskonto nähdään ihmiselämän merkittävänä alueena, ja

uskonnollisia instituutioita arvostetaan ja vaalitaan laajasti?

PJ: Tämä on kiinnostava kysymys. Meillä voi olla painetta siirtyä hiljaisempaan kulttuuriin, jossa aika olisi käsitetty toisin kuin nyt. Kulttuurimme ydinkysymykset koskevat aikaa ja tietoa, ja ne liittyvät toisiinsa. Tiedosta rakentuva aika koetaan subjektiivisesti kiihkeänä, mutta samalla halutaan lisää aikaa. Tämä on yhteydessä jonkinlaiseen ikuisuuden kaipaukseen, josta tavoitellaan uskonnollista tai uskontoa muistuttavaa kokemusta. Tässä ajan haasteissa on myös mahdollisten uskonnollisten ryhtiliikkeiden ja uskonnollisen populismin markkinarako.

MS: Mistä sitten löytyvät nykyajan lähimmäs uskonnollisia tunteita tulevat kokemukset?

PJ: Urheilun tai taiteen piirissä on ehkä vastavia olemassaolon kannalta merkityksellisiä asioita. Monet perinteisesti uskontoon liitetyt tunteet ovat myös siirtyneet markkinoiden suureen kertomukseen. Usko markkinoiden toimintaan edellyttää rationaalisesti perustelemattomia uskomuksia, ja moni pörssikursseja seuraava henkilö kokee varmaan hartaushetken kaltaisen tilan talousuutisten äärellä. Talouden rooli kultaisen vasikan palvontana näkyy myös sen vallassa. Se tuottaa oman moraalinsa, kun joudutaan pohtimaan, miten globaali talous saataisiin pysymään kurissa. Se vie valtioilta perinteisen itsenäisyyden ja vaikuttaa jokaiseen kaukaisimpaankin kolkkaan. Tuloksellisuuden retoriikka on saapunut myös yliopistomaailmaan, jonka kiinnostavuus työpaikkana on vähentynyt huomattavasti. Kukaan ei tee tutkimusta tuottaakseen tulosta, vaan selvittääkseen asioita. Ulkoisen motivaation paine lamaannuttaa, ja se on johtanut siihen, että yliopistosta on tulossa hampaaton tietotuotantoyksikkö. Siksi siitä tuloshölytyksestä olisi hyvä päästä eroon.

MS: Miten arvioisit emootioiden filosofian tai laajemmin mielen filosofian tilaa Suomessa?

PJ: Analyyttisen ja fenomenologisen filosofian vastakkainasettelun poistuminen on kohentanut tilannetta. Esimerkiksi Sara Heinämaan väitöskirjan eräät avaukset sekä hänen tyyliinsä ovat kiinnostavia. Uskon, että mielen filosofia tarjoaa parempia välineitä käsittää yksilön toimintaa kuin psykologiset terapiaopit. Mielen filosofian asemaa vahvistaa myös sen yhteys neurofysiologiaan ja kognitiotieteeseen, vaikkei siitä varmaan mitään suomalaisen filosofian lippulaivaa tule.

MS: Millaiset tutkimusaiheet kiinnostavat sinua tulevaisuutta ajatellen?

PJ: Ajattelun kuva- ja propositioteoriat, ehkä uskonnollisen ajattelun tarkastelu niiden näkökulmasta, sekä teon teoria.

MS: Lopuksi: mikä on elämänfilosofinen mottosi?

PJ: Tuo on vaikea kysymys... Pärjäilläään!

MS: Kiitos haastattelusta ja onnittelut väitöksen johdosta!